

CRKVICA SV. PELEGRINA NEDALEKO HVARA

Nikša Petrić

Cijelo područje otoka zapadno od grada Hvara zove se Pelegrin, no ishodište tog toponima, tj. da je tako nazvan po crkvi Sv. Pelegrina skoro je nepoznato i današnjim Hvaranima. Ostaci crkvice i danas su vidljivi. Budući da nije uvedena u popis hvarskih spomenika¹, a predstavlja značajan spomenički objekt, to ćemo je pokušati ovdje, bar u osnovnim crtama, predočiti.²

Sl. 1. Pogled na crkvicu sa zapada

¹) Popis spomenika otoka Hvara, Split 1958.

²) Dne 14. kolovoza 1973. g. dr Marin Zaninović, Tonko Maroević, Ivica Stambuk, Kuzma Kovačić i ja obišli smo crkvicu, fotografirali je i izmjerili. Na temelju tih zabilježaka opisujem crkvicu.

Crkvice se nalazi na samom kraju zapadnog dijela otoka, tri-desetak metara sjeveroistočno od svjetionika, a zamjetljiva je i kad se prolazi brodom pored rta Pelegrina. U tlorisu je sačuvana skoro cijela. Pravilno je orijentirana, s apsidom na istoku. Tijelo crkvice je izduženog tipa, s dosta udubljenom apsidom pravokutna oblika. Južni zid lađe sačuvan je do visine oko 1,90 m, sjeverni do oko 1,70 m, dok su zidovi apsidge sačuvani tek u visini 20—50 cm.

Sa zapadne strane, lijevo od pretpostavljenih vratiju, očuvan je dio zida do visine oko 50 cm, a na njega je nazidan suhozid do visine sjevernog zida lađe. Suhozid ulazi u nutrinu crkvice praveći ograđeni prostor unutar nje. Jedna suhozidna ograda prizidana je i u produžetku sjevernog zida, prema zapadu. Ove ograde pokazuju da je nakon devastacije ruina Sv. Pelegrina služila kao povremeno zaklonište za ljude i stoku. Naime, Pelegrin je po hvarskom Statutu bio određen za ispašište. Tragovi vrata i prag vratiju nisu sačuvani, a ni zid desno od vratiju. Razinu poda lađe teško je nazrijeti, čini se da je potpuno uništen, no nešto konkretnije o tome moći će se kazati kad se bude raščistio sloj zemlje kojim je sada pokriven okvirni pod. Unutar crkvice nema ni traga krovnim pločama koje bi se nakon urušenja morale unutra nalaziti. Za podnicu apsidge je vidljivo da je bila u nešto višoj razini od poda lađe. Tehnika građe odaje rustičnost, bez usklađenosti građevne tenzije. Kamen je lomljenac i kvader, uglavnom nepravilan. Vezivo je morski pijesak i šljunak profila do jednog centimetra, ostalo je masno vapno. Zidovi su sasvim ogoljeni, isprani atmosferilijama. Dimenzije lađe su 6×5,10 m, a apsidge 3×3,60 m. Zidovi lađe su debeli 60 cm, a zidovi apsidge 65 cm.

Hvarani vjeruju da je područje Pelegrina puno zmija (to je istina), a na jednoj stijeni u istom području pokazuju prirodnu udubinu »u kojoj sv. Pelegrin spava«.

Sv. Pelegrin je personifikacija hodočasništva, a njegov kult počiva na igri riječi (franc. pèlerin — hodočasnik). Njegov je atribut zmija. Po kršćanskoj pučkoj tradiciji svetac se povukao u samoću, u jednu udubinu, a čuvala ga je zmija omotana oko drveta.³

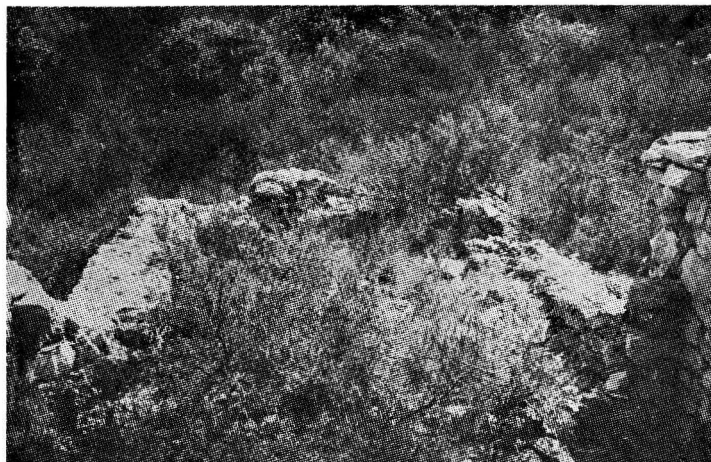
Repertoar vjerovanja vezanih za hvarski Pelegrin skoro potpuno odgovara atributima kulta sv. Pelegrina.

Crkava posvećenih sv. Pelegrinu na istočnoj obali Jadrana nemamo mnogo. U Umagu u Istri postoji gotička crkva Sv. Pelegrina s lijepim gotičkim skulpturama.⁴ Veoma je zanimljiva crkva Sv. Pelegrina kod Savra na Dugom otoku, na koju je prvi

³) L. REAU, *Iconographie de l'art chrétien*, Tom III, Paris 1958, 1059.

⁴) V. EKL, *Nalazi srednjovjekovne plastike u Istri*, *Ljetopis Jugoslavenske akademije* 64, Zagreb 1960, 160.

upozorio Ćiril Iveković i datirao je u VII—IX stoljeće.⁵ Iako stilski pripada predromanici i može je se rano datirati, Ivo Petricioli nije sklon toj ranoj dataciji Ivekovića, ali ne donosi definitivni zaključak o tome, budući je potrebno arheološko ispiti-

Sl. 2. Pogled na apsidu crkvice

vanje objekta.⁶ Inače se ova crkva prvi put spominje 1300. godine.⁷ U Dubrovačkoj župi, na rtu Pelegrin, postoje ruševine crkvice Sv. Pelegrina. Nikola Lukarević je oporučio 1352. godine da se tu sagradi crkvice Sv. Pelegrina, »ad punctam sancti Pelegrini de Breno ad honorem sancti Pelegrini«.⁸ Josip Lučić, čiji rad citiramo, na žalost ne donosi dovoljno širok izvadak iz oporučke, a iz citiranog proizlazi i jedna kontradikcija u koju sada nećemo ulaziti (naime, da se rt zvao sv. Pelegrin i prije gradnje crkve Sv. Pelegrina).

Osim ovih meni poznatih crkava sv. Pelegrina imamo još toponime Pelegrin kod Vele Luke na Korčuli, na Šolti i iznad Duća u Poljičkom primorju.

⁵ Ć. IVEKOVIĆ, Dugi otok i Kornat, Rad JAZU 235, Zagreb 1928, 268—9.

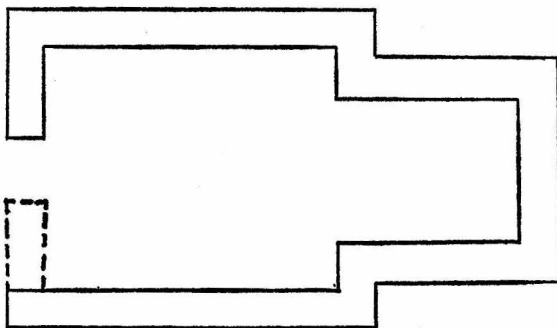
⁶ I. PETRICIOLI, Spomenici iz ranog srednjeg vijeka na Dugom otoku, Starohrvatska prosvjeta, III. ser., sv. 3, Zagreb 1954, 55.

⁷ Ibidem.

⁸ J. LUCIĆ, Prošlost Dubrovačke Astoreje, Matica Hrvatska, Dubrovnik 1970, 14.

Prvi spomen Pelegrina na Hvaru kao rta i komunalnog teritorija imamo u Statutu Hvara 1331. godine.⁹ Istina, u Statutu se nigdje ne spominje crkva, ecclesia, ali se uvijek naziva sveti Pelegrin (*sancti Pelegrini, sancti Peregrini, san Pellegrin, sancto Peregrino, s. Pellegrin*),¹⁰ što je sasvim siguran dokaz za postojanje istoimene crkve. Crkva Sv. Pelegrina se ne spominje ni u vizitacijama ni u drugim dokumentima, a nalazimo je ubilježenu tek u austrijskoj katastarskoj mapi iz prošlog stoljeća. Pretpostavljamo da je crkvice, budući je bila van ruke, na samom rubu otoka, ne nalazeći se na nekom otopčnom putu ili obitavalištu, ubrzano propadala i polako padala u zaborav.

Prema tome, spomen sv. Pelegrina u Statutu bio bi terminus ante quem za datiranje crkvice. Iako stilski (u tlorisu) ovakve crkvice na Hvaru imamo i u 16. i 17. stoljeću, za Sv. Pelegrina je ta datacija isključena. Teško je na osnovi ovako ogoljenog tlorisa i bez ikakvih drugih pokazatelja preciznije datirati crkvicu. Romaničke crkvice Hvara imaju uglavnom polukružnu apsidu, dok se ovakav tloris na jadranskom području pojavljuje u prijelaznom (13. i 14. stoljeću) romaničko-gotičkom razdoblju. Nećemo mnogo pogriješiti ako hvarskog Sv. Pelegrina, na osnovi spomena u Statutu, na osnovi tlorisa, rustične građe i vremenske bliskosti s drugim crkvama sv. Pelegrina na Jadranu, datiramo u konac 13. stoljeća. Treba uzeti u obzir i osnutak hvarske biskupije u 12. stoljeću, koja dolaskom Hvara pod Veneciju 1278. godine ojačava

Sl. 3. Tloris crkvice (mjerilo 1:150)

⁹) S. LJUBIĆ, Statuta et leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae, et civitatis et insulae Lesinae, Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, Vol. III, JAZU, Zagreb 1882-3, 200.

¹⁰) S. LJUBIĆ, o. c., 200, 204, 237, 321, 335, 412, 479.

i sigurno je da se i jače prostorno organizira po svim svojim zakonima.

Kriv je zaključak eminentnog hrvatskog lingviste Petra Skoka da toponim Pelegrin znači samo hodočasnik, kako je, ne znajući za postojanje crkve Sv. Pelegrina u Savru, to iznio,¹¹ a potom i za hvarski Pelegrin.¹² Drugi naš uvaženi lingvist, Hvaranin Mate Hraste, pretpostavio je da je na Pelegrinu morala biti crkvića posvećena sv. Pelegrinu.¹³ Vjerojatno će nam isti toponimi na Korčuli, Šolti i u Poljičkom primorju to isto dokazati.¹⁴ Nomina sunt consequentia rerum.

¹¹) P. SKOK, Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima, JAZU, Zagreb 1950, 125, bilj. 13.

¹²) P. SKOK, o. c., 188.

¹³) H. HRASTE, Antroponimija i toponimija općine hvarske, Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb 1956, 352.

¹⁴) U atlasu P. M. Coronellija (Golfo di Venezia, 1688) ucrtana je na karti otoka Hvara, na odnosnom mjestu, crkvića Sv. Pelegrina, naravno, veoma stilizirana, kako je to već bio običaj u kartografskim crtežima onog vremena.

Riassunto

LA CHIESETTA DI S. PELEGRINO VICINO DI HVAR

Gli esigui avanzi di una chiesetta di S. Pelegrino (cui descrizione nel testo), sulla punta occidentale dell'isola di Hvar, danno all'autore l'occasione ad esaminare le manifestazioni del culto di S. Pelegrino, abbastanza raro in Dalmazia, del resto.

La denominazione della chiesetta si trova nello Statuto della Comune di Hvar del 1331. Datazione: fine del XIII sec.